

**PROFILAKTIKA INSPEKTORINING BOZOR HUDUDLARIDA
HUQUQBUZARLIKLAR PROFILAKTIKASINI AMALGA OSHIRISHDA
PATRUL-POST XIZMATI BILAN O‘ZARO HAMKORLIGINI
TAKOMILLASHTIRISH.**

Urazov Zafarjon Bekjon o‘g‘li

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI IIV AKADEMIYASI KURSANTI

Kalit so‘zlar: *profilaktika inspektori, patrul-post xizmati, bozor hududi, huquqbuzarliklar profilaktikasi, jamoat tartibi, jamoat xavfsizligi, o‘zaro hamkorlik, profilaktik tadbirlar, axborot almashinuvi, kriminogen vaziyat, individual profilaktika, patrullik faoliyati.*

Annotatsiya: *Mazkur maqolada profilaktika inspektorining bozor hududlarida huquqbuzarliklar profilaktikasini amalga oshirish jarayonida patrul-post xizmati xodimlari bilan o‘zaro hamkorligini takomillashtirish masalalari kompleks ravishda tadqiq etilgan. Bozor hududlari aholining, tadbirkorlik subyektlarining, xaridorlarning, xizmat ko‘rsatuvchi shaxslarning hamda turli ijtimoiy guruhlarining doimiy ravishda to‘planishi bilan ajralib turadigan jamoat joylaridan biri hisoblanadi. Mazkur hududlarda fuqarolarning ko‘pligi, savdo-sotiq jarayonlarining uzluksizligi, transport vositalari va piyodalar harakatining yuqoriligi, turli hududlardan kelgan shaxslarning ishtiroki hamda huquqiy tartibotni ta‘minlash bilan bog‘liq vazifalarning ko‘pligi huquqbuzarliklarning oldini olish bo‘yicha profilaktik choralarni tizimli va muvofiqlashtirilgan tarzda amalga oshirishni talab etadi. Shu nuqtayi nazardan, profilaktika inspektori va patrul-post xizmati o‘rtasidagi hamkorlikning samarali tashkil etilishi bozor hududlarida jamoat tartibini saqlash, fuqarolar xavfsizligini ta‘minlash, huquqbuzarliklarning sodir etilishiga sabab bo‘luvchi shart-sharoitlarni aniqlash va bartaraf etish hamda huquqbuzarlikka moyil shaxslar bilan profilaktik ishlarni kuchaytirishda muhim ahamiyat kasb etadi.*

Ключевые слова: *инспектор профилактики, патрульно-постовая служба, территория рынка, профилактика правонарушений, общественный порядок, общественная безопасность, взаимодействие, профилактические мероприятия, информационный обмен, криминогенная обстановка, индивидуальная профилактика, патрулирование.*

Аннотация: *В статье комплексно исследуются вопросы совершенствования взаимодействия инспектора профилактики с сотрудниками патрульно-постовой службы при осуществлении профилактики правонарушений на территории рынков. Территории рынков относятся к числу общественных мест, характеризующихся высокой концентрацией граждан, предпринимателей, покупателей, работников торговых объектов и*

представителей различных социальных групп. Постоянный поток людей, интенсивность торговых процессов, высокая плотность движения пешеходов и транспортных средств, наличие большого количества торговых точек, а также необходимость обеспечения общественного порядка в течение продолжительного периода времени обуславливают необходимость организации эффективной системы предупреждения правонарушений. В этих условиях особое значение приобретает согласованная деятельность инспектора профилактики и сотрудников патрульно-постовой службы, поскольку результативность профилактической работы во многом зависит от своевременного обмена информацией, правильного распределения сил и средств, согласованного планирования профилактических мероприятий и оперативного реагирования на возникающие угрозы общественному порядку.

Keywords: *prevention inspector, patrol-post service, market area, offense prevention, public order, public safety, cooperation, preventive measures, information exchange, criminogenic situation, individual prevention, patrol activities, law enforcement.*

Annotation: *This article comprehensively examines the issues of improving the interaction between prevention inspectors and patrol-post service officers in preventing offenses within market areas. Market areas represent one of the most important types of public places characterized by a high concentration of citizens, entrepreneurs, buyers, employees of commercial facilities and representatives of different social groups. The continuous movement of people, intensive commercial activities, high pedestrian and vehicle traffic, the large number of trading points, and the need to maintain public order for extended periods create specific conditions that require an effective and coordinated system of offense prevention. In this context, effective cooperation between prevention inspectors and patrol-post service officers is of particular importance because the effectiveness of preventive activities depends significantly on timely information exchange, appropriate distribution of personnel and resources, coordinated planning of preventive measures, and prompt response to threats to public order and public safety.*

KIRISH

Bugungi kunda jamiyatda tinchlik va osoyishtalikni ta'minlash, fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilish, jamoat tartibini saqlash hamda huquqbuzarliklarning oldini olish davlatning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Huquqbuzarliklar profilaktikasini samarali tashkil etish orqali nafaqat sodir etilgan huquqbuzarliklarga munosabat bildirish, balki ularning kelib chiqishiga sabab bo'luvchi omillarni barvaqt aniqlash, bartaraf etish va fuqarolarning huquqiy

madaniyatini yuksaltirish imkoniyati yaratiladi. Ayniqsa, aholining ko‘p miqdorda to‘planishi, savdo-sotiq va xizmat ko‘rsatish jarayonlarining muntazam amalga oshirilishi bilan ajralib turadigan bozor hududlarida huquqbuzarliklarning oldini olish alohida tashkiliy va amaliy yondashuvni talab etadi. Chunki bozorlar nafaqat iqtisodiy faoliyat amalga oshiriladigan joy, balki fuqarolar o‘rtasida turli ijtimoiy munosabatlar shakllanadigan, turli hududlardan kelgan shaxslar to‘planadigan va jamoat tartibini ta‘minlash bilan bog‘liq ko‘plab vazifalar yuzaga keladigan jamoat joylari hisoblanadi. Bozor hududlarining o‘ziga xos xususiyatlari huquqbuzarliklar profilaktikasini amalga oshiruvchi ichki ishlar organlari xodimlaridan yuqori darajadagi hamkorlik, tezkorlik va muvofiqlashtirilgan faoliyatni talab qiladi. Mazkur hududlarda cho‘ntak o‘g‘riligi, firibgarlik, mayda bezorilik, savdo-sotiq bilan bog‘liq nizolar, jamoat tartibiga tajovuz qiluvchi boshqa xatti-harakatlar, noqonuniy savdo va boshqa turdagi huquqbuzarliklar sodir etilishi mumkin. Bunday holatlarning oldini olishda profilaktika inspektori faoliyati muhim o‘rin tutadi. Profilaktika inspektori o‘ziga biriktirilgan hududdagi kriminogen vaziyatni o‘rganish, huquqbuzarlik sodir etishga moyil bo‘lgan shaxslarni aniqlash, ular bilan individual profilaktik ishlarni olib borish, fuqarolarning murojaatlarini ko‘rib chiqish, huquqbuzarliklarning sabab va shart-sharoitlarini aniqlash hamda ularni bartaraf etish bo‘yicha tegishli choralarni tashkil etish kabi vazifalarni amalga oshiradi. Shu bilan birga, bozor hududlarida jamoat tartibini bevosita ta‘minlash va huquqbuzarliklarga tezkor munosabat bildirishda patrul-post xizmati xodimlarining faoliyati ham muhim ahamiyatga ega. Patrul-post xizmati xodimlari jamoat joylarida patrullik qilish, fuqarolarning xavfsizligini ta‘minlash, huquqbuzarliklarning oldini olish va ularni aniqlash, sodir etilgan huquqbuzarliklarga tezkor choralar ko‘rish hamda jamoat tartibini saqlashda faol ishtirok etadi. Shu sababli profilaktika inspektori va patrul-post xizmati o‘rtasidagi hamkorlikni to‘g‘ri tashkil etish bozor hududlarida huquqbuzarliklar profilaktikasining samaradorligini oshirishning muhim shartlaridan biridir. O‘zbekiston Respublikasida huquqbuzarliklar profilaktikasiga davlat siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biri sifatida alohida e‘tibor qaratilmoqda. Huquqbuzarliklar profilaktikasining huquqiy, tashkiliy va institutsional asoslarini takomillashtirish, ichki ishlar organlarining ushbu yo‘nalishdagi faoliyatini zamonaviy talablar asosida tashkil etish, profilaktika subyektlarining o‘zaro hamkorligini kuchaytirish bo‘yicha bir qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Xususan, huquqbuzarliklar profilaktikasida faqat jazolash yoki sodir etilgan huquqbuzarlikka javob qaytarish bilan cheklanib qolmasdan, uning oldini olish, sabab va shart-sharoitlarini aniqlash hamda bartaraf etishga ustuvor ahamiyat berilmoqda. Mazkur yondashuv bozor hududlarida faoliyat olib boruvchi profilaktika inspektori va patrul-post xizmati xodimlarining o‘zaro hamkorligini yanada takomillashtirish zaruratini yuzaga keltiradi. Profilaktika inspektori va patrul-post xizmati o‘rtasidagi hamkorlikning samaradorligi, avvalo, o‘zaro axborot almashinuvi, xizmat vazifalarini

aniq taqsimlash, mavjud kuch va vositalardan oqilona foydalanish, hududdagi kriminogen vaziyatni muntazam tahlil qilish va aniqlangan muammolarga birgalikda yechim topishga bog‘liq. Bozor hududlarida huquqbuzarliklar sodir bo‘lishi mumkin bo‘lgan joylarni aniqlash, fuqarolar ko‘p to‘planadigan va xavf darajasi yuqori bo‘lgan nuqtalarda patrullik yo‘nalishlarini to‘g‘ri belgilash, huquqbuzarlik sodir etishga moyil shaxslar to‘g‘risidagi ma‘lumotlarni o‘zaro almashish, bozor ma‘muriyati va tadbirkorlik subyektlari bilan hamkorlik qilish profilaktik faoliyatning natijadorligini oshirishi mumkin. Mazkur masalada zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ham alohida ahamiyat kasb etadi. Bozor hududlarida videokuzatuv vositalarining mavjudligi, huquqbuzarliklar to‘g‘risidagi ma‘lumotlarni elektron shaklda qayd etish va tahlil qilish, patrul yo‘nalishlarini mavjud vaziyatdan kelib chiqib moslashtirish, aniqlangan muammolar haqida profilaktika inspektoriga tezkor ma‘lumot yetkazish huquqbuzarliklarning oldini olish imkoniyatlarini kengaytiradi. Shu bilan birga, texnik vositalarning mavjudligi o‘z-o‘zidan samarali natijani kafolatlamaydi. Ularni to‘g‘ri tashkil etilgan xizmat faoliyati, xodimlarning o‘zaro hamkorligi va huquqiy jihatdan belgilangan vakolatlar doirasidagi amaliy harakatlar bilan uyg‘unlashtirish talab etiladi. Bozor hududlarida huquqbuzarliklar profilaktikasini amalga oshirishda profilaktika inspektorining patrul-post xizmati bilan hamkorligi faqat huquqbuzarlik sodir etilganidan keyingi tezkor choralar bilan chegaralanmasligi lozim. Aksincha, hamkorlikning asosiy yo‘nalishlaridan biri huquqbuzarliklarni sodir etishga olib keluvchi sabab va shart-sharoitlarni oldindan aniqlash va ularni bartaraf etishga qaratilishi kerak. Masalan, bozorning ayrim qismlarida doimiy ravishda nizoli vaziyatlar yuzaga kelishi, nazoratsiz qoladigan hududlarning mavjudligi, tungi yoki gavjum vaqtlarda patrullikning yetarli darajada tashkil etilmasligi, savdo obyektlari atrofida tartibsizliklarning yuzaga kelishi kabi omillar huquqbuzarliklar uchun sharoit yaratishi mumkin. Bunday vaziyatlarni aniqlash va ularning oldini olish uchun profilaktika inspektori hamda patrul-post xizmati xodimlari o‘rtasida doimiy axborot almashinuvi va birgalikdagi tahliliy faoliyat zarur. Mavzuning dolzarbligi shundaki, bozor hududlarida huquqbuzarliklar profilaktikasini samarali tashkil etish bevosita aholining kundalik xavfsizligi va jamoat tartibining barqarorligiga ta’sir ko‘rsatadi. Fuqarolar bozor hududida o‘zlarini xavfsiz his qilishi, tadbirkorlar o‘z faoliyatini qonuniy va osoyishta amalga oshirishi, savdo jarayonlarida turli nizolarning oldini olish hamda jamoat tartibini ta’minlash uchun ichki ishlar organlarining profilaktik faoliyati aniq, tizimli va o‘zaro muvofiqlashtirilgan bo‘lishi kerak. Shu nuqtayi nazardan, profilaktika inspektori va patrul-post xizmati o‘rtasidagi mavjud hamkorlik mexanizmlarini o‘rganish, ularning amaliy faoliyatida uchrayotgan muammolarni aniqlash va hamkorlikni takomillashtirish bo‘yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Asosiy qism

Bozor hududlarida huquqbuzarliklar profilaktikasini samarali tashkil etish, avvalo, mazkur hududning o‘ziga xos ijtimoiy, iqtisodiy va kriminogen xususiyatlarini hisobga olishni taqozo etadi. Bozorlar fuqarolar, tadbirkorlar, sotuvchilar, xaridorlar, xizmat ko‘rsatuvchi shaxslar va boshqa turli toifadagi aholining doimiy ravishda to‘planadigan joyi bo‘lib, bu yerda kun davomida odamlarning harakatlanish intensivligi yuqori bo‘ladi. Bunday sharoitda jamoat tartibini saqlash, fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilish, huquqbuzarliklarning oldini olish va sodir etilgan huquqbuzarliklarga o‘z vaqtida munosabat bildirish ichki ishlar organlarining o‘zaro muvofiqlashtirilgan faoliyatini talab etadi. Ayniqsa, profilaktika inspektori va patrul-post xizmati xodimlarining vazifalarini o‘zaro uyg‘unlashtirish bozor hududlarida huquqbuzarliklar profilaktikasining samaradorligini ta‘minlashda muhim omil hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasining “Huquqbuzarliklar profilaktikasi to‘g‘risida”gi Qonunida huquqbuzarliklar profilaktikasining asosiy vazifalari, prinsiplari, turlari, huquqbuzarliklar profilaktikasini amalga oshiruvchi va unda ishtirok etuvchi organlar hamda muassasalarning vakolatlari belgilangan. Mazkur qonunchilik yondashuvidan kelib chiqib, huquqbuzarliklar profilaktikasi faqat huquqbuzarlik sodir etilgandan keyingi ta‘sir choralari qo‘llashdan iborat bo‘lmay, balki huquqbuzarliklarning sodir etilishiga sabab bo‘layotgan shart-sharoitlarni aniqlash va bartaraf etish, fuqarolarning huquqiy ongini yuksaltirish, huquqbuzarlik sodir etishga moyil shaxslar bilan individual profilaktik ishlarni tashkil etish va jamoat xavfsizligini ta‘minlashga qaratilgan kompleks faoliyat sifatida namoyon bo‘ladi. Profilaktika inspektori mazkur tizimda hududiy prinsip asosida faoliyat yurituvchi muhim subyektlardan biri hisoblanadi. U o‘ziga biriktirilgan hududdagi mavjud kriminogen vaziyatni o‘rganadi, huquqbuzarliklarning sodir etilish sabab va shart-sharoitlarini aniqlaydi, ularni bartaraf etish yuzasidan tegishli choralarni ko‘radi, huquqbuzarlik sodir etishga moyil shaxslarni aniqlaydi va ular bilan individual profilaktik ishlarni amalga oshiradi. Bozor hududlarida profilaktika inspektorining faoliyati bundan ham murakkabroq tus oladi, chunki bunday joylarda hududga doimiy ravishda tashrif buyuradigan shaxslarning tarkibi o‘zgarib turadi, fuqarolarning katta oqimi kuzatiladi va huquqbuzarliklarning sodir etilish xavfi turli vaqtlarda turlicha bo‘lishi mumkin. Shu sababli profilaktika inspektori bozor hududidagi huquqbuzarliklar holatini muntazam tahlil qilishi va patrul-post xizmati bilan o‘zaro axborot almashib borishi zarur. Profilaktika inspektorining patrul-post xizmati bilan hamkorligi, eng avvalo, huquqbuzarliklarning oldini olishga qaratilgan yagona profilaktik yondashuvni shakllantirishga xizmat qiladi. Patrul-post xizmati xodimlari bozor hududida bevosita patrullik qilish jarayonida sodir bo‘layotgan voqealarni kuzatadi, fuqarolar bilan muloqot qiladi, jamoat tartibining buzilishiga sabab bo‘luvchi holatlarni aniqlaydi va huquqbuzarliklarga tezkor munosabat bildiradi. Profilaktika

inspektori esa mazkur ma'lumotlarni hududning umumiy kriminogen holatini baholash, muammoli nuqtalarni aniqlash va keyingi profilaktik tadbirlarni rejalashtirishda foydalanishi mumkin. Demak, patrul-post xizmati tomonidan aniqlangan ma'lumotlarning profilaktika inspektoriga o'z vaqtida yetkazilishi huquqbuzarliklarning individual va maxsus profilaktikasini tashkil etish uchun muhim axborot manbai hisoblanadi. Hamkorlikning muhim yo'nalishlaridan yana biri bozor hududida huquqbuzarlik sodir etilishi ehtimoli yuqori bo'lgan joylarni aniqlash va mazkur joylarda patrullik faoliyatini to'g'ri tashkil etishdan iborat. Bunda profilaktika inspektori tomonidan avvalgi davrlarda sodir etilgan huquqbuzarliklar to'g'risidagi ma'lumotlar, fuqarolarning murojaatlari, bozor ma'muriyatidan olingan axborotlar va patrul-post xizmati xodimlarining amaliy kuzatuvlari umumlashtirilishi mumkin. Masalan, bozorning kirish-chiqish joylari, odamlar gavjum bo'ladigan savdo qatorlari, avtomobil turargohlari, jamoat transporti bekatlari, nazorat qilish qiyin bo'lgan chekka qismlar va boshqa joylarda huquqbuzarlik sodir etilish xavfi yuqori bo'lishi mumkin. Bunday joylarni aniqlash patrul yo'nalishlarini samarali tashkil etish, xizmat vaqtini oqilona taqsimlash va mavjud kuch hamda vositalardan maqsadli foydalanish imkonini beradi. Profilaktika inspektori va patrul-post xizmati o'rtasidagi hamkorlikning yana bir muhim shakli qo'shma profilaktik tadbirlarni tashkil etishdan iborat. Bunday tadbirlar bozor hududidagi real vaziyatdan kelib chiqqan holda rejalashtirilishi lozim. Qo'shma tadbirlarning maqsadi faqat huquqbuzarliklarni aniqlash emas, balki huquqbuzarlik sodir etilishining oldini olish, jamoat tartibini ta'minlash, huquqbuzarlikka moyil shaxslarni aniqlash, fuqarolarga huquqiy tushuntirish berish va xavfli vaziyatlarni bartaraf etishdan iborat bo'lishi kerak. Bunda tadbirlarni o'tkazishdan oldin hududning kriminogen holatini tahlil qilish, vazifalarni xodimlar o'rtasida aniq taqsimlash va tadbir yakunlari bo'yicha aniqlangan muammolarni umumlashtirish muhim ahamiyatga ega. Bozor hududlarida huquqbuzarliklarning oldini olishda individual profilaktik ishlarni tashkil etish ham muhim yo'nalishlardan biridir. Profilaktika inspektori tomonidan huquqbuzarlik sodir etishga moyil bo'lgan yoki ilgari huquqbuzarlik sodir etgan shaxslar to'g'risida tegishli ma'lumotlar o'rganilishi va ular bilan qonunchilikda belgilangan tartibda profilaktik ishlar olib borilishi mumkin. Patrul-post xizmati xodimlari esa xizmat davomida mazkur toifadagi shaxslarning xatti-harakatlarida huquqbuzarlik alomatlari yoki boshqa xavfli holatlar mavjudligini aniqlagan taqdirda tegishli ma'lumotlarni profilaktika inspektoriga yetkazishi mumkin. Shu orqali individual profilaktika choralarining uzluksizligi ta'minlanadi. Hamkorlikning samaradorligi ko'p jihatdan axborot almashinuvi tizimining qay darajada yo'lga qo'yilganiga bog'liq. Amaliyotda profilaktika inspektori va patrul-post xizmati xodimlari bir hududda xizmat olib borgan bo'lsalarda, ular o'rtasidagi ma'lumot almashinuvi muntazam va tizimli tashkil etilmasa, mavjud imkoniyatlardan to'liq foydalanish qiyinlashadi. Shu sababli bozor

hududlarida sodir bo'lgan huquqbuzarliklar, aniqlangan nizoli vaziyatlar, fuqarolarning murojaatlari, huquqbuzarlikka moyil shaxslar, xavfli joylar va boshqa muhim holatlar to'g'risidagi ma'lumotlarni tezkor ravishda almashish mexanizmlarini takomillashtirish zarur. Axborot almashinuvi faqat sodir bo'lgan voqealar to'g'risidagi ma'lumotlarni uzatish bilan cheklanmasdan, kelgusida huquqbuzarlik sodir bo'lishining oldini olishga xizmat qiladigan tahliliy ma'lumotlarni ham o'z ichiga olishi kerak. Masalan, ma'lum bir vaqtda bozorning ma'lum qismida nizolar yoki boshqa huquqbuzarliklar ko'payayotgan bo'lsa, bu haqda patrul-post xizmati xodimlariga oldindan ma'lumot berish orqali mazkur hududda patrullikni kuchaytirish mumkin. Shu bilan birga, patrul-post xizmati xodimlari tomonidan joylarda aniqlangan yangi xavf omillari profilaktika inspektoriga yetkazilishi natijasida hudud bo'yicha profilaktik chora-tadbirlarni qayta ko'rib chiqish imkoniyati paydo bo'ladi. Bozor hududlarida jamoat tartibini ta'minlashda bozor ma'muriyati va tadbirkorlik subyektlari bilan hamkorlik ham profilaktika inspektori hamda patrul-post xizmati faoliyatining muhim tarkibiy qismi bo'lishi lozim. Chunki bozor hududida videokuzatuv kameralarini o'rnatish, yoritish tizimini yaxshilash, kirish-chiqish joylarini tartibga solish, avtomobil turargohlarini to'g'ri tashkil etish, fuqarolar uchun zarur axborot belgilarini joylashtirish kabi tashkiliy choralar huquqbuzarliklarning oldini olishga bevosita ta'sir ko'rsatishi mumkin. Profilaktika inspektori bozor ma'muriyati bilan muntazam muloqot qilib, hududdagi muammolarni aniqlashi va ularni bartaraf etish bo'yicha takliflar kiritishi maqsadga muvofiq. Patrul-post xizmati xodimlari esa xizmat davomida aniqlangan jamoat tartibiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi holatlar to'g'risida tegishli ma'lumotlarni taqdim etishi mumkin. Bunday hamkorlik huquqbuzarliklarning oldini olishda faqat ichki ishlar organlari imkoniyatlariga tayanib qolmasdan, boshqa manfaatdor subyektlarning ham profilaktik salohiyatidan foydalanish imkonini beradi. Zamonaviy sharoitda bozor hududlarida huquqbuzarliklar profilaktikasini tashkil etishda videokuzatuv tizimlaridan foydalanishning ahamiyati ham ortib bormoqda. Videokuzatuv vositalari huquqbuzarlik sodir etilganidan keyin daliliy ahamiyatga ega bo'lishi bilan bir qatorda, huquqbuzarlik sodir etilishidan oldin xavfli vaziyatlarni aniqlash va ularga tezkor munosabat bildirish imkonini ham yaratadi. Biroq videokuzatuv tizimining samaradorligi uni doimiy monitoring qilish va aniqlangan ma'lumotlarga o'z vaqtida munosabat bildirish bilan bog'liq. Shu sababli profilaktika inspektori va patrul-post xizmati o'rtasida videokuzatuv orqali aniqlangan holatlar bo'yicha tezkor axborot almashinuvi yo'lga qo'yilishi muhimdir. Bozor hududlarida huquqbuzarliklarning oldini olishda huquqiy targ'ibot va fuqarolar bilan profilaktik muloqot olib borish ham muhim ahamiyatga ega. Profilaktika inspektori va patrul-post xizmati xodimlari fuqarolarga jamoat joylarida belgilangan xulq-atvor qoidalariga rioya qilish, o'z mol-mulkini ehtiyot qilish, nizoli vaziyatlarni zo'ravonliksiz hal etish, huquqbuzarlik sodir

etilgan yoki unga tayyorgarlik ko‘rilayotgan holatlarda vakolatli organlarga murojaat qilish tartibi haqida tushuntirishlar berishi mumkin. Ayniqsa, bozor hududlarida xaridorlar va sotuvchilar o‘rtasida yuzaga keladigan nizolarni huquqiy yo‘l bilan hal qilish madaniyatini shakllantirish ayrim huquqbuzarliklarning oldini olishga xizmat qiladi. Profilaktik muloqotning samaradorligi uning faqat umumiy ogohlantirish shaklida emas, balki bozor hududidagi real muammolar va fuqarolarning ehtiyojlaridan kelib chiqib tashkil etilishiga bog‘liq. Profilaktika inspektori va patrul-post xizmati o‘rtasidagi hamkorlikni takomillashtirishda xizmat vazifalarini aniq belgilash masalasi ham muhimdir. Har bir xodim o‘z vakolati doirasidagi vazifalarni aniq bilishi, boshqa xizmat bilan qanday masalalarda hamkorlik qilishi, aniqlangan ma’lumotlarni kimga va qanday tartibda yetkazishi hamda qo‘shma tadbirlar vaqtida o‘zaro harakat qilish tartibini tushunishi kerak. Vazifalarning noaniq taqsimlanishi bir tomondan ayrim yo‘nalishlarning takroran bajarilishiga, boshqa tomondan esa ayrim muhim vazifalarning e’tibordan chetda qolishiga sabab bo‘lishi mumkin. Shu bois hamkorlikning aniq algoritmlarini ishlab chiqish va ularni amaliy faoliyatda qo‘llash maqsadga muvofiq. Bunday algoritmlar bozor hududining xususiyatlari, huquqbuzarliklarning turi, vaqt omili, fuqarolar oqimi va mavjud kuch hamda vositalarning imkoniyatlarini hisobga olishi lozim. Hamkorlikni takomillashtirishning yana bir yo‘nalishi bozor hududidagi kriminogen vaziyatni muntazam tahlil qilishdan iborat. Tahlil jarayonida faqat huquqbuzarliklarning umumiy sonini aniqlash bilan cheklanib qolmasdan, ularning sodir etilgan joyi, vaqti, turi, sodir etish usuli, ishtirok etgan shaxslarning xususiyatlari va huquqbuzarlik sodir etilishiga ta’sir qilgan shart-sharoitlar o‘rganilishi kerak. Bunday tahlil natijalari patrul yo‘nalishlarini takomillashtirish, profilaktik tadbirlarni maqsadli tashkil etish va mavjud resurslarni xavf darajasiga qarab taqsimlash imkonini beradi. Masalan, huquqbuzarliklarning aksariyati bozorning ma’lum bir qismida va ma’lum vaqt oralig‘ida sodir bo‘layotgani aniqlansa, aynan shu vaqtda mazkur hududda patrullikni kuchaytirish, videokuzatuvni faollashtirish va profilaktika inspektorining ishtirokini ta’minlash mumkin. Bunday yondashuv mavjud kuch va vositalardan yanada oqilona foydalanishga xizmat qiladi. Profilaktika inspektori va patrul-post xizmati hamkorligida fuqarolarning murojaatlari ham muhim axborot manbai sifatida qaralishi lozim. Bozor hududlarida sodir bo‘layotgan ayrim huquqbuzarliklar yoki nizoli vaziyatlar huquqni muhofaza qiluvchi organlarga bevosita murojaat qilinmasligi mumkin. Bunday holatda fuqarolarning og‘zaki va yozma murojaatlari, tadbirkorlarning takliflari, bozor ma’muriyatining ma’lumotlari hamda patrul xodimlarining kuzatuvlari hududdagi yashirin yoki yetarlicha qayd etilmagan muammolarni aniqlashga yordam beradi. Shu sababli fuqarolar bilan ishonchli muloqot o‘rnatish, ularning murojaatlarini o‘z vaqtida ko‘rib chiqish va aniqlangan muammolar bo‘yicha tegishli profilaktik choralarni ko‘rish hamkorlik samaradorligini oshiradi. Umuman olganda, bozor hududlarida

huquqbuzarliklar profilaktikasini takomillashtirish profilaktika inspektori va patrul-post xizmati faoliyatining alohida-alohida olib borilishidan ko‘ra, ularning o‘zaro muvofiqlashtirilgan va yagona maqsadga yo‘naltirilgan faoliyatini tashkil etishni talab qiladi. Mazkur hamkorlikda asosiy e‘tibor huquqbuzarlik sodir bo‘lganidan keyingi munosabat bildirishga emas, balki huquqbuzarliklarni barvaqt aniqlash, ularning sabab va shart-sharoitlarini bartaraf etish, xavf guruhidagi shaxslar bilan individual profilaktik ishlarni olib borish, fuqarolar va tadbirkorlar bilan hamkorlik qilish hamda jamoat tartibini ta‘minlashning zamonaviy usullarini joriy etishga qaratilishi lozim. Shu nuqtayi nazardan, profilaktika inspektori va patrul-post xizmati o‘rtasidagi muntazam axborot almashinuvi, qo‘shma rejalashtirish, hududiy tahlil, kuch va vositalarni oqilona taqsimlash, texnik imkoniyatlardan foydalanish va bozor ma‘muriyati bilan hamkorlik qilish mexanizmlarini takomillashtirish bozor hududlarida huquqbuzarliklarning oldini olish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, bozor hududlarida huquqbuzarliklar profilaktikasini samarali tashkil etish profilaktika inspektori va patrul-post xizmati xodimlarining o‘zaro hamkorligini to‘g‘ri yo‘lga qo‘yish, mavjud kuch va vositalardan oqilona foydalanish hamda hududdagi kriminogen vaziyatni muntazam tahlil qilib borishni talab etadi. Bozor hududlarining aholining katta oqimi, savdo-sotiq jarayonlarining doimiyligi, turli toifadagi shaxslarning ishtiroki va jamoat tartibini ta‘minlash bilan bog‘liq vazifalarning ko‘pligi bilan ajralib turishi mazkur joylarda huquqbuzarliklarning oldini olishga kompleks yondashuvni taqozo etadi. Bunday sharoitda profilaktika inspektori tomonidan hududdagi huquqbuzarliklarning sabab va shart-sharoitlarini aniqlash, huquqbuzarlikka moyil shaxslar bilan individual profilaktik ishlarni tashkil etish, fuqarolarning murojaatlarini o‘rganish va bozor ma‘muriyati bilan hamkorlik qilish ishlari patrul-post xizmati tomonidan amalga oshiriladigan kundalik patrullik faoliyati bilan uzviy bog‘lanishi lozim. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, mazkur ikki xizmat o‘rtasidagi hamkorlik faqat huquqbuzarlik sodir etilganidan keyin tezkor choralar ko‘rish bilan cheklanmasdan, huquqbuzarliklarning sodir etilishiga sabab bo‘luvchi omillarni oldindan aniqlash, xavfli joylarni belgilash, fuqarolar va tadbirkorlar bilan profilaktik ishlarni kuchaytirish hamda jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi holatlarni barvaqt bartaraf etishga yo‘naltirilishi kerak. Buning uchun profilaktika inspektori va patrul-post xizmati xodimlari o‘rtasida muntazam axborot almashinuvi yo‘lga qo‘yilishi, bozor hududida sodir etilgan huquqbuzarliklar to‘g‘risidagi ma‘lumotlar umumlashtirilib, ularning joyi, vaqti, turi va sodir etilishiga ta‘sir qilgan omillar tahlil qilinishi maqsadga muvofiq. Shuningdek, huquqbuzarliklar ko‘p sodir bo‘ladigan yoki ularning sodir etilish ehtimoli yuqori bo‘lgan hududlarda patrullik yo‘nalishlarini kuchaytirish,

xizmat vaqtini real kriminogen vaziyatdan kelib chiqib belgilash va mavjud xodimlar kuchini maqsadli taqsimlash samarali natija berishi mumkin. Profilaktika inspektori va patrul-post xizmati o'rtasidagi hamkorlikni takomillashtirishning muhim yo'nalishlaridan biri qo'shma profilaktik tadbirlarni tizimli ravishda tashkil etish hisoblanadi. Bunday tadbirlar oldindan tuzilgan umumiy reja asosida, hududdagi mavjud muammolar va xavf omillaridan kelib chiqqan holda amalga oshirilishi, tadbir yakunlari esa tahlil qilinib, kelgusidagi faoliyat uchun tegishli xulosalar chiqarilishi lozim. Shu bilan birga, bozor ma'muriyati, tadbirkorlar, qo'riqlash xizmati va boshqa manfaatdor subyektlarning profilaktik faoliyatga jalb etilishi ham huquqbuzarliklarning oldini olish imkoniyatlarini kengaytiradi. Bozor hududlarida videokuzatuv tizimlari va boshqa zamonaviy texnik vositalardan foydalanish, ularning imkoniyatlarini profilaktika inspektori va patrul-post xizmati faoliyati bilan uyg'unlashtirish ham muhim ahamiyatga ega. Texnik vositalar orqali aniqlangan holatlar bo'yicha ma'lumotlarni tezkor yetkazish va ularga o'z vaqtida munosabat bildirish huquqbuzarliklarning oldini olish hamda jamoat tartibini ta'minlash samaradorligini oshirishi mumkin. Shu sababli bozor hududlaridagi mavjud videokuzatuv tizimlaridan foydalanishning tashkiliy mexanizmlarini takomillashtirish va aniqlangan ma'lumotlarni tegishli xizmatlarga tezkor yetkazish tizimini rivojlantirish maqsadga muvofiq. Tadqiqot asosida profilaktika inspektori va patrul-post xizmati o'rtasidagi hamkorlikni yanada takomillashtirish uchun bir qator amaliy yo'nalishlarni belgilash mumkin. Birinchidan, bozor hududlarining kriminogen holatini muntazam tahlil qilish va mazkur tahlil natijalaridan kelib chiqib patrullik yo'nalishlarini qayta ko'rib chiqish zarur. Ikkinchidan, profilaktika inspektori va patrul-post xizmati o'rtasida tezkor axborot almashinuvining aniq va samarali mexanizmini shakllantirish lozim. Uchinchidan, huquqbuzarlik sodir etishga moyil shaxslar to'g'risidagi ma'lumotlardan individual profilaktik tadbirlarni tashkil etishda samarali foydalanish kerak. To'rtinchidan, bozor ma'muriyati va tadbirkorlik subyektlari bilan muntazam hamkorlikni yo'lga qo'yish, jamoat tartibiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi muammolarni birgalikda aniqlash va bartaraf etish zarur. Beshinchidan, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan, jumladan, videokuzatuv va elektron axborot almashinuvi imkoniyatlaridan yanada samarali foydalanish maqsadga muvofiq. Oltinchidan, xizmat xodimlari o'rtasidagi hamkorlikning aniq tartibini belgilash, vazifalarni takrorlanishiga yoki ayrim yo'nalishlarning e'tibordan chetda qolishiga yo'l qo'ymaslik uchun o'zaro harakat algoritmlarini takomillashtirish lozim. Shuningdek, hamkorlik samaradorligini baholashda faqat aniqlangan huquqbuzarliklar soniga e'tibor qaratish bilan cheklanmasdan, ularning oldini olish, huquqbuzarliklarni keltirib chiqaruvchi sabab va shart-sharoitlarni bartaraf etish, fuqarolarning murojaatlarini o'z vaqtida hal qilish, jamoat tartibini ta'minlash va aholining xavfsizligini oshirishga qaratilgan natijalarni ham hisobga olish zarur. Umuman

olganda, profilaktika inspektori va patrul-post xizmati o‘rtasidagi o‘zaro hamkorlikni takomillashtirish bozor hududlarida huquqbuzarliklarning oldini olish, jamoat tartibini saqlash, fuqarolarning huquq va qonuniy manfaatlarini himoya qilish hamda xavfsiz muhitni shakllantirishning muhim shartlaridan biridir. Mazkur hamkorlikning tizimli, uzluksiz va aniq belgilangan vazifalar asosida tashkil etilishi ichki ishlar organlarining profilaktik faoliyati samaradorligini oshirishga, huquqbuzarliklarning barvaqt oldini olishga va bozor hududlarida jamoat xavfsizligini yanada mustahkamlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

6. Karimov, I.A. *Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch*. — Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
7. Mirzayev, B. *Huquqiy madaniyat asoslari*. — Toshkent: Akademnashr, 2020.
8. Komilov, N. *Ma’naviyat asoslari*. — Toshkent: O‘zbekiston, 2002.
9. Jo‘rayev, M. *Jadidlarning ma’rifiy qarashlari*. — Toshkent: Fan, 2010.
10. Saidov, A. *Huquqiy ong va madaniyat*. — Toshkent: Yuridik adabiyot, 2018.